

Mis tehtud, mis teoksil?

Kiriintervjuu akadeemik Tõnu Tannbergiga tema 60 aasta juubeli künnisel

Olev Liivik*

Ajaloolane tegeleb oma kutsetöös kategoriseerimisega. Kui püüda Sind juubeliintervjuu alguses kuidagi lahterdada, siis sünniaasta järgi paigutaks ma Sind nn. võitjate põlvkonda. Mitmed Sinu põlvkonna õpingukaaslased otsustasid 1990. aastate algul minna riigiteenistusse, diplomaatiasse, poliitikasse või ärisse (kellest osa tegutses edasi ka ajaloorindel). Miks Sina valisid akadeemilise karjääri või olid Sa oma lõpliku valiku teinud juba varem? Kas on võimalik rääkida ka võitjate põlvkonnast Eesti ajalooteaduses?

Ei mäleta, et oleksin mõelnud riigiteenistusse või poliitikasse minekule ning esialgu polnud põhjust mõelda ka akadeemilisele karjäärile. Ülikooli lõpetamise järel olin küll saanud aspirantuuri, kuid kuna mul Tartus elamist ei olnud, siis läksin koos perega Pukka, kus minust sai sealse keskkooli täiskohaga ajaloo- ja ühiskonnaõpetuse õpetaja. Päevasest aspirantuurist läksin kaugõppesse, mis andis võimaluse paindlikumalt õpinguid planeerida. Ma arvan, et meil ei ole põhjust Eesti ajalooteaduses kõnelda võitjate põlvkonnast. Siinkohal tasub ehk meenutada, et minu ajaloolaseks

* Olev Liivik (1975), PhD, vanemteadur, Eesti Mälu Instituut, Tõnismägi 8, 10119 Tallinn, olev.liivik@mnemosyne.ee; Tõnu Tannberg (1961), PhD, akadeemik, Tartu Ülikool, Humanitaarteaduste ja kunstide valdkond, ajaloo ja arheoloogia instituut, Eesti ajaloo professor; Rahvusarhiiv, teadusdirektor, tonu-andrus.tannberg@ut.ee

kujunemine langes kokku murrangulise ajaga – iseseisvuse taastamisprotsessiga, mil ühiskonnas toimusid suured muutused. Ka tollases kraadiõppes. Alustasin õpinguid Nõukogude-aegses aspirantuuris, mis pidi lõppema kandidaadikraadi kaitsmisega. Selle süsteemi lagunemise järel oli enamikul tollaste erialade aspirantidel ülikoolis võimalus kohe jätkata õpinguid doktorantuuris, kuid meil ajaloo osakonnas otsustati seda mitte lubada ning esmalt tuli hoopis kaitsta magistrikraad ja alles seejärel sai mõelda doktoriväitekirjale. See oli tegelikult üsna valus löök ja pani meid teiste erialadega võrreldes ebavõrdsesse olukorda ning tähendas minimaalselt kaks-kolm aastat ajakadu. Aga poolelijätmise mõtteid ei olnud ja õpetajatöö kõrvalt jätkasin väitekirja kirjutamist. 1992. aasta märtsis kaitsesin magistrikraadi ning asusin seejärel kohe doktoriväitekirja kokku panema.

Sa oled ühes intervjuus öelnud, et ülikooli õppima asudes (1981. aastal) huvitas Sind kõige rohkem Stalini aeg, ent ülikoolis õppides said kürest aru, et lähiajalooost tuleks eemale hoida. Kuidas jõudsid oma ülikooli uurimistööd kirjutades professor Herbert Ligi juurde ning millega veenis või keelitas ta Sind asuma uurima sõjaväekohustust Eestis 19. sajandil? Milline oli Herbert Ligi juhendajana ja kuidas on ta Sind ajaloolasena mõjutanud?

Tõepoolest, nii see oli. Üsna studiumi esimestel kuudel sain siiski aru, et 20. sajandi ajalooa tegelemine on sisuliselt üsna keeruline ning kompartei võtmes uurimise välistasin. Ja ega esimesel kursusel polekski see veel võimalik olnud. Nii pöörasingi pilgud vanema ajaloo poole. Esimese kursuse töö tegin Spartacuse ülestõusust dotsent Märt Tänava juhendamisel. Mäletan tänini selle töö kevadist arutelu Toomel ja nõuandeid (nii sisulisi kui ka vormistuslikke), mida Märt jagas ja mis moodustasid omamoodi vundamenti kõikidele järgmistele töödele. Järgmise aasta kursusetöö kirjutasin Liivi sõjast, mida juhendaski juba professor Herbert Ligi. Liivi sõja teema mulle meeldis ning ilmselt oleksingi sellega jätkanud, kui juhendaja poleks välja pakkunud võimalust hakata uurima sõjaväekohustuse ajalugu Eestis Vene impeeriumi perioodil. See teema tundus Liivi sõjast veelgi põnevam ning hiljem juba süvenedes selgus, et oligi huvitavam. Mingit veenmist vaja ei olnud. Professor Ligi pakkus sõjaväekohustuse teema välja ilmselt põhjusel, et ta tahtis ka ise täpsemat selgust saada selle riikliku koormise korraldusest ja toimimise nüanssidest. Ta tegeles samal ajal Lõuna-Eesti rahvastikuprotsesside analüüsimisega, mille käigus puutus pidevalt kokku maksualuse elanikkonna nekrutiks ja maamiilitsasse võtmisega. Varasemalt oli nekrutikohustuse temaatikat puudutatud ühes ülikooli lõputöös ning professor Sulev Vahre doktoriväitekirjas, kuid põhjalikum ülevaade sellest koormisest puudus (eriti 1806. aasta maamiilitsa kohta). Järgmiste aastate kursusetööd ja lõputöö kirjutasingi sõjaväekohustuse ajaloost. Nii olingi n.-õ. oma teema leidnud, mille uurimine päädis 1996. aastal doktoriväitekirja kaitsmisega maakaitseväge teemal. Kaitsmise päeval mõtlesin tänuga ka varalahkunud (1990) professor Ligile, kes mind sellele rajale oli suunanud. Professor Ligi juhendamise stiil sobis mulle. Me ei saanud väga sageli kokku parasjagu käsil oleva kursuse- või lõputöö käsikirja arutamiseks, kuid ta oli alati olemas ning vajaduse korral sain temalt alati nõu ja abi. Tegelikult kohtusime peaaegu iga päev arhiivi uurimissaalis. Ei ole kahtlust, et tema eeskujuga igapäevaselt arhiivimaterjalidega töötada on ka minu hoiakuid kujundanud. Sümpatiseeris tema tasakaalukus. Mulle tundub, et ta jäi mu tegemistega rahule. Eriti oluline oli minu jaoks tema ettepanek esineda oma kursusetöö teemal Üliõpilaste Teadusliku Ühingu konverentsil, mida ma ka tegin. Ja kui mu ettekanne tunnustati ÜTÜ medali vääriliseks, siis oli see mulle kinnituseks, et võin saada ajaloolaseks. Enne seda ma eriti ei uskunud, et see oleks võimalik.

Sinu üliõpilastööst kasvas välja doktoritöö maakaitseväekohustusest Balti kubermangudes 19. sajandi esimesel poolel. Peterburis Vénemaa Riiklikus Ajalooarhiivis uurimistööd tehes avastasid Sa esimese eestikeelse ajalehe Tarto maa rahva Näddali-Lehe originaalnumbrid, mida oli pikka aega tulutult otsitud. Sinu arhiivileid leidis veerandsajandi eest teenitult suurt vastukaja ning seda on tänase päevani kultuurilooliselt võimatu ülehinnata. Mina tahaksin teada, mida Sa 25 aastat hiljem loed kõige olulisemaks järelduseks, milleni doktoritöös jõudsid? Kas oled mõelnud ette võtta põhjalikuma käsitluse kirjutamist üldise sõjaväekohustuse ajajärgust tsariaegsel Eesti- ja Liivimaal?

Sõjaväekohustuse teema oli mulle nagu lotovõit, mis suunas mind tegelema sõjaajalooa. Olgu siinjuures mainitud, et mind on algusest peale sõjaajaloo teemade juures paelunud sõjalise faktori mõju ühiskonna arengule laiemalt ning kunagi pole mind köitnud otsene sõjategevus ja selle kirjeldamine. Julgen öelda, et tänu sellele pisut avaramale pilgule sain ma ka esimese eestikeelse

ajalehe jälile. Doktoritöö puhul hindan seda, et suutsin esitada originaalse sõjaliste koormiste ja nende tagajärgede klassifikatsiooni ning näitasin nende eripalgelist mõju (eriti demograafilist) ühiskonnale. See on eriti oluline just 1806.–1807. aasta maamiilitsa puhul, mille kohta varasemas ajalookirjanduses midagi ei teatud. Oluliseks pean ka võrdlevat lähenemist teemale. Ma ei piirdunud vaid Eesti alaga, vaid algusest peale seadsin sihiks käsitleda maakaitseväekohustust võrdlevalt kõigis kolmes Balti kubermangus ning Vene impeeriumi ja tollase Euroopa sõjanduse arengute kontekstis. Seega on minu väitekirja tulemused olulised laiemalt ka Vene armee komplekteerimist silmas pidades. Ja omamoodi kirsiks tordil oli muidugi Tarto maa rahwa Näddali-Lehe säilinud numbrite avastamine ja ajalehe sulgemisloo poliitilise tausta avamine, mis lisas olulisi nüansse Vene impeeriumi poliitiliste olude tundmiseks 19. sajandi alguses. Mis puutub aga tervikkäsitluse tsariaegsest sõjaväekohustusest, siis olen selle peale tõesti mõelnud ja loodetavasti mitte väga kauges tulevikus leian aja selle plaani elluviimiseks eraldi raamatuna.

Viiimasel 25 aastal on Sinu uurimishuvi seotud peamiselt Nõukogude perioodiga. Ometi oled Sa avaldanud üsna palju teadusartikleid ka sõjaajaloo teemadel. Rohkem kui kahekümne aasta eest küsisid: „Kas Eesti sõjaajalugu on olemas?“ (Ajalooline Ajakiri 1999, nr. 1). Tollal ei andnud Sa sellele küsimisele ühest vastust, küll aga võis Sinu artiklist järeldada, et Eesti oma sõjaajaloo olemasolu tõestuse kinnituseks võiks olla Eesti sõjaajaloo üldkäsitlus (üldülevaade). Hiljuti ilmus Sinu koostatud koguteos „Eesti sõjaajalugu. Valitud peatükke Vabadussõjast tänapäevani“ (2021). Kuidas see koguteos sündis? Kas Sa võid nüüd kinnitada, et Eesti sõjaajalugu on olemas?

Sel ammusel kirjatükil on pisut provokatiivne pealkiri. Sõjaline faktor on meie ajaloos äärmiselt olulist rolli etendanud, mistõttu ei saa me üle ega ümber sõjaajaloo. Sõjaajaloo ülevaateostest sai tõesti juba tollal mõtteid mölgutatud, kuid idee osaline teokstegemine sai siiski võimalikuks hulk aastaid hiljem ja eelkõige tänu kaitseministeeriumi rahalisele toele. Äsja ilmunud koguteose puhul, mis sündis läbi raskuste, tasub ka meeles pidada, et tegemist on laiale lugejaskonnale suunatud väljaandega, mis paratamatult ei ammenda kõiki teemasid. Täna sel päeval julgen küll kinnitada, et Eesti sõjaajalugu on olemas. Olen ka hea kolleegi kaasprofessor Ago Pajuriga ülikoolis eraldi Eesti sõjaajaloo kursust lugenud.

Kui Eestis algas „valgete laikude“ täitmine, hakkas Herbert Ligi esimesena Eestis uurima Nõukogude repressioone – ja seda rahvastiku ajaloo perspektiivist –, kuid see töö jäi tema surma tõttu 1990. aastal pooleli. Praeguseks on kogutud represseeritute kohta andmeid juba üle kolmekümne aasta (ning see töö võib vabalt kesta vähemalt veel sama kaua), koostatud on andmebaase, trükitud raamatuid represseeritute nimekirjadega ning avaldatud suurel hulgal uurimistöid, millesse Sina oled panustanud eelkõige käsitlustega 1949. aasta küüditamisest. Ent üldkäsitlust Stalini aja repressioonidest Eestis ei ole siiani veel avaldatud ning ilmselt ei juhtu seda ka lähimas tulevikus. Mille taha on üldkäsitluse koostamine Sinu arvates jäänud? Ehk on üldistuste tegemiseks repressioone ikkagi liiga vähe uuritud või on hoopis uurimistöö jäänud liigselt kinni detailide väljaselgitamise?

Nõukogude-aegseid repressioone on senises ajalookirjanduses üsna põhjalikult käsitletud ja mõnes kitsamas valdkonnas (näiteks küüditamiste uurimisel ja nimekirjade koostamisel) on ära tehtud suur töö, kuid tervikpildi kokkupanemiseni pole tõesti jõutud. Mulle tundub, et üheks põhjuseks on allikate nappus, mis ei võimalda Nõukogude eripalgelist represseerimiskäsitlust tulemuslikult uurida. Kuna suur osa julgeolekuorganite tegevust kajastavat dokumentatsiooni ei ole meie uurijatele kättesaadav (asuvad Venemaa arhiivides), tulebki sageli piirduda oletuste või seni publitseeritud dokumentide analüüsimisega. Repressioonide mastaabid on küll teada, kuid nende arvude (eelkõige arreteerimiste) tausta avamiseks napib allikaid. Samuti ei soosi meie teadussüsteem üldkäsitluste koostamist, mis eldaksid pikemaajalist süvenemist. Repressioonide teema kerkis päevakorrale juba 1980. aastate teisel poolel, mil uutes poliitilistes oludes sai võimalikuks senistest tabuteemadest tõepärasemalt kõnelema hakata. Seega on repressioonide temaatika olnud pikalt huviorbiidis, mis on võib-olla kaasa toonud ka teatud väsimuse selle teema suhtes.

Samasuguse küsimuse tahaksin Sulle esitada metsavendluse kohta. Sellest on juba ligi 30 aastat, kui ilmvalgust nägi Mart Laari legendaarne ja romantiseeritud käsitlus „Metsavennad“. Erinevalt Mart Laarist oled Sina käsitletud relvastatud vastupanuvõitlust okupatsioonivõimu perspektiivist.

1999. aastal avaldasid ja kommenteerisid Sa Nõukogude statistikat metsavendade kohta („Relvastatud vastupanuliikumine Eestis aastatel 1944–1953 julgeolekuorganite peeglis“, Tuna 1999, nr. 1), kust võib minu arvates leida senini ühe parima üldistuse relvastatud vastupanuliikumise kohta nii Eestis kui ka meie lähiriikides. Nagu repressioonide uurimise puhul, tuleb siingi tõdeda, et meil puudub nüüdisaegne teaduslik ülevaade relvastatud vastupanuliikumisest okupeeritud Eestis. Kas põhjuseks on olnud allikaline baas (allikate vähesus, vastuolulisus ja usaldusväärsus) või metodoloogilised kitsaskohad, mis algavad ehk juba mõistete „metsavendlus“ ja „relvastatud vastupanuliikumine“ tõlgendamisest, ehk kas nende vahele saab panna võrdusmärgi, või ehk peljatakse purustada müüte? Kas julgeolekuorganite koostatud statistika ei sobiks olema kompassiks või vähemasti lähtekohaks metsavendluse ajaloo koostamisel?

Viitad õigetele probleemidele relvastatud vastupanuliikumise uurimisel. See ei ole lihtne teema, kuid minu teada on siiski üldkäsitus metsavendlusest koostamisel. See raamat võtab kokku senitehtu selles vallas ning küllap toob ka esile need lüngad, mis vajavad edasist uurimist.

Sinu tegevust Nõukogude perioodi, iseäranis hilisstalinismi uurijana on võimatu paari lausesse kokku võtta. Vaadates poliitilist tasandit, on Sinu uurimistöö keskmes olnud keskuse s. t. Moskva ja liiduvabariigi (rahvusvahelistes NSV Liidu uuringutes sageli tähistatud ka „perifeeriana“) vahekord, kus ühelt poolt tõusevad esile kohalikud võimustruktuurid ning Moskva kontrolliinstrumendid ja -mehhanismid ning teiselt poolt keskuse poliitika ning konkreetsete algatuste rakendamine ja mõjud kohtadel. Ma julgen samuti väita, et suuresti tänu Sinule sai sajandivahetusel alguse stalinismi uurimise buum Eestis. Sul on olnud üsna palju bakalaureusetudengeid ja kraadiõppureid, keda oled innustanud uurima Nõukogude perioodi ning oled vedanud uurimisrühmi, mis on teadusgrantide toetusel tegelema stalinismiperioodi poliitilise ajaloo. Mida pead selles vallas tehtud uurimistöö suurimateks saavutusteks ja milliseid olulisi uusi teadmisi on see andnud kitsmaalt Eesti ja laiemalt Ida-Euroopa kontekstis?

Pärast doktoriväitekirja kaitsmist leidsin, et nüüd on sobiv aeg pühenduda pisut tõsisemalt Nõukogude perioodi uurimisele. Ja mitte ainult – hakkasin ülikoolis lugema valikkursust hilisstalinistlikust Eesti NSV-st. See oli mu enda valik ning lootsin selle kursuse kaudu rohkem tudengeid kaasata sovetiaja uurimisele kaugema sihiga suunata neid hiljem kraadiõppesse. Tõllal oli veel teatavasti kaheastmeline teaduskraadide süsteem (magister ja doktor). Pikemas vaates see ka ilmselt mingil moel õnnestus, kuid esimeste tulemusteni kulus ikkagi viis-kuus aastat. Olen ülikoolis juhendanud sadakond tööd (bakalaureusetöödest doktoriväitekirjadeni) ja nendest enamiku teemad ongi seotud Nõukogude perioodiga. Valikkursusest kasvas välja põhikursus Eesti lähiajaloo, mida loen tänini. Oluliseks toeks õpetamisel olid erinevad uurimistoetused (ETF-i grantid, sihtfinantseeritavad teemad jms.), mis aitasid sovetiaja uurimist edendada. Tänapäevase teaduse rahastamise juures see enam ei toimi. Eks ma hindangi eelkõige seda, et võimaluse piires sai loodud tingimused Nõukogude perioodi avaramaks uurimiseks, ja kui ma juhendajana suutsin oma õpilastele tuge pakkuda, siis saab selle üle vaid rõõmu tunda. Aga juhendamise ja uurimisprojektide juhtimine tundis ennastki n.-ö. vormis hoidma ning olulisi teemasid uurima. Kui uuritud teemadest midagi esile tõsta, siis – mu enda jaoks on olulised käsitlused Moskva kontrollimehhanismidest, 1953. aasta Kremli uuest kursist, Baltikumi sündmustest murrangulise 1956. aasta kontekstis ja paljud väiksemad uurimused (Eesti NSV hümni loomisest, Hans Kruusi tegevusest jne.). Mulle tundub, et kõik need uurimused on andnud uut teadmist mitte üksnes Eesti, vaid laiemalt kogu Baltikumi ja Nõukogude Liidu poliitiliste olude mõistmiseks. Nikolai Karotamme J. Staliniga kohtumise (1949. aasta jaanuaris) üleskirjutuse teaduskäibesse toomine (koos Meelis Saueauguga) on võtmetähtsusega dokumendiks 1949. aasta märtsiküüditamise mõistmiseks kõigis kolmes Balti liiduvabariigis. Tolle perioodi mõned olulisemad uurimused on ilmunud eraldi raamatuna Rosspeni kirjastuses ja leidnud üsna palju viitamist.

Viimasel kümnendil on Sinu uurimisfookus nihkunud n.-ö. struktuuridelt võimu ja vaimu vahekorrad poole. Vaimuelu on Nõukogude aja kontekstis selle kõige avaramas tähenduses käsitatud kindlasti rohkem kui ühtegi teist valdkonda. Mis on Sind selle temaatika juures kõige enam huvitanud, milliste küsimustele oled Sa vastuseid otsinud ja mida leidnud?

Kõige üldisemalt on huvi pakkunud võimu ja vaimu vahekorrad ehk poliitilise võimu tegevus vaimuelu ümberkorraldamisel ning inimeste, nii võimalolijate kui loomeinimeste valikud ühes või teises

olukorras. Ka nende teemade puhul olen püüdnud laiemat tausta (Moskva – liiduvabariigi võimuvahekorrad) arvestada ning näidata, et ka sõjajärgne vaimuelu sovetiseerimisprotsess oli märksa nüansirikkam, kui ehk seni on käsitlemist leidnud. Pisut rohkem olen huvi tundnud kirjandus- ja teaduselu nõukogustamise vastu, millest annavad tunnistust ka mu viimaste aastate publikatsioonid. Aga Nõukogude-aegse vaimuelu temaatikaga tahaksin kindlasti edaspidigi tegeleda.

Sa oled korduvalt osutanud Stalini-järgsete aastakümnete läbiuurimise vajadusele ning öelnud, et nn. sulaaeg on võtmeperioodiks kogu Nõukogude aja mõistmisel ja hindamisel. Ma ei tea, millised on ühiskondlikud ootused 1950. ja 1960. aastate Eesti NSV uurimise suhtes, aga riiklikku tellimust – olgu teadusgrantide eraldamise või muul viisil uurimisprojektide rahastamise kujul – Hruštšovi ajajärgu uurimisele siiani olnud ei ole. Ehk juhtub seda intervjuud lugema mõni poliitik või metseen? Kas Sa selgitaksid natuke lähemalt, milliseid teadmisi 1950. ja 1960. aastate ajajärgu uurimine võiks ajaloolastele ja Eesti ühiskonnale pakkuda?

Stalini surma järel ühiskondlikud olud pehmenesid ja Eesti jaoks oli see aeg, mil nõukogude kord kodunes, sellega lepitati ning muganduti. Ühtlasi oli see aeg, mil elujärg paranes, kolhoosikord edenes, igapäevaelu ja olme teisesid, raudne eesriide paotus ja toimusid paljud teisedki muutused. Täni pole meil aga ühtegi põhjalikumalt teaduskäsitlust selle perioodi kohta, mis sisuliselt analüüsiks neid protsesse ja nende mõju ühiskonnale. Mõistagi ei saa taustana kõrvale jätta muutusi NSV Liidu arengutes ja rahvusvahelisel areenil. Aga just need kaks kümnendit – 1950. aastate keskpaigast kuni 1970. aastate keskpaigani – kujundasid Nõukogude aja palge. Seetõttu on ka hädavajalik selle perioodi põhjalikum käsitlemine, sest ilma selleta ei saa me minu arvates adekvaatselt mõista Nõukogude aega tervikuna. Täna sel päeval teame näiteks „kuldsetest kuuekümnendatest“ esijoonest tollastes sündmustes osalejate seisukohti, kuid ajastu laiapindsem analüüs puudub. Hilisema perioodiga on seis veelgi ambivalentsem, kuna viimasel ajal on mitmed tollased võimalolijad end ise iseseisvuse taastajate sekka seadnud ning püüdnud jätta muljet, et nende roll oli keskne. Pädev teaduskäsitlus on heaks rohuks ka Nõukogude nostalgia neutraliseerimiseks.

Minu arvates on Eesti lähiajalooos veel üks ajajärk, mida on kahetsusväärsetl vähe uuritud – sõdadevaheline Eesti Vabariik. Kui välja arvata algus- ja lõpuaastad ning kriisid ja pöörded, on teadmised tolleaegsest Eestist ikka üsna pinnapealsed. Sinu teadustöö ei ole hõlmanud küll nn. Eesti aega, kuid selle perioodi uurimisega oled Sa otsapidi mitmel moel seotud, nagu näiteks Eesti riigivanemate uurimisprojekti kaudu. Kuidas innustada tudengeid ja tegevajaloolasi Eesti ajaga tegelema? Kas ei võiks riigivanemate stipendiumi eeskujul toetada näiteks kraadiõppurite uurimistööd sõdadevahelise Eesti Vabariigi teemadel? Kas oleks liiga optimistlik loota, et umbes kümne aasta pärast lubab uurimisseis koostada põhjaliku nüüdisaegse üldkäsitluse Eesti Vabariigi kohta aastatel 1918–1940?

Olen Sinuga nõus, et ka sõjaeelse Eesti Vabariigi uurimisele tuleks rohkem tähelepanu pöörata. Ega mul kindlat retsepti olegi, kuidas innustada tudengeid ja tegevajaloolasi Eesti aega uurima. Üheks võimaluseks on kindlasti sihtstipendiumid, ja Sinu mainitud Eesti riigivanemate stipendium, mida rahastab riigikantselei, on eeskujul vääriv ettevõtmine. Ei ole kahtlust, et see stipendium on kaasa aidanud sõjaeelse Eesti Vabariigi uurimise edendamisele. Lisaks on ka mitmed riigiasutused toetanud oma ajaloo uurimist. Nii on viimastel aastatel ilmunud arvestatavad uurimused riigikantselei, riigikogu, haridus- ja justiitsministeeriumi, Eesti Panga, piirivalve jmt. asutuste ajalooos. Praegu on käimas justiitsministeeriumi välja kuulutatud konkurss vanglate ameti ajaloo uurimiseks. Kuid tegu on siiski n.-ö. juubelikirjandusega, mis ei kindlusta pikemas perspektiivis selle perioodi süsteemset uurimist. Kõige tõhusamaks vahendiks oleks ikkagi kraadiõppega seotud teadusprojektide teostamine. Praeguse kroonilise teaduse alarahastatuse tingimustes need võimalused aga puuduvad. Siiski olen veendunud, et kümne aasta pärast on kindlasti võimalik koostada praegusaja tasemel üldkäsitlus sõjaeelsest Eesti Vabariigist.

Sa oled Tartu ülikoolis Sulev Vahtra ja Tiit Rosenbergi järel kolmas Eesti ajaloo professor. Millises seisus on Eesti ajaloo õpetamine ülikoolis? Kuidas Sa hindad tudengite huvi Eesti ajaloo vastu ja millised teemad neid kõige rohkem köidavad? Milliseid arenguid näed Sa kõrghariduse tasemeõppes Eesti ajaloo õpetamisel?

Praegu õpetatakse Eesti ajalugu ülikoolis ajaloo ja arheoloogia instituudis piisavas mahus. Kõik ajaloo erialal lõpetanud läbivad nii üldajaloo kui ka Eesti ajaloo üldkursused, mis minu hinnangul ongi iseenesestmõistetav. Tudengite huvi Eesti ajaloo vastu võiks muidugi suurem olla ja omaette küsimuseks on, kas lähiaastatel ajalukku sisseastunute arv kasvab või kahaneb. Tudengite uurimisteemad on üsna eripalgelised, kuid enamiku suuremate perioodide osas võiks uurijaid rohkem olla. Ajaloo kraadiõppes on Eesti ajalugu seni hästi esindatud. Tänapäeva maailm muutub väga kiiresti ja seetõttu on keeruline tulevikku ennustada, kuid olen üsna kindel, et lähiaastatel seisame silmitsi oluliste muutustega.

Lisaks ülikoolitööle oled Sa üsna pikalt vedanud Rahvusarhiivi teadustööd. Mida arhiivis töötamine on Sulle andnud? Kuidas Sa hindad oma panust Rahvusarhiivi teadus- ja arendustegevusse?

Töö arhiivis on mulle palju andnud ja ehk pisut tundehoogsalt tõdedes – ilma arhiivita ei oleks ma see, kes ma olen. Arhiivil on palju eeliseid alates töökeskkonnast ja lõpetades kolleegidega. Omaette väärtus on arhiivi (algul Ajalooarhiivi, seejärel juba Rahvusarhiivi) kui asutuse dünaamiline ja uuenduslik areng, millesse on ka mul endal olnud võimalus panustada. Kui hästi see on välja tulnud, jäägu teiste hinnata. Kuid loodetavasti päris lati alt ei ole ma ka läbi jooksnud. Hindan kõrgelt, et teadus- ja publitseerimistegevus on olnud algusest peale Rahvusarhiivi üheks põhikirjaliseks ülesandeks ning arhiiv on eelkõige oma teadusväljaannetega Eesti teadusmaastikule jätnud hoomatava jälje.

Ma ei saa küsimata jätta ka ajakirja Tuna kohta. Milline oli Sinu roll ajakirja asutamisel 1998. aastal? Kas Sinu ootused ajakirja suhtes on täitunud? Kas Sa oled minuga nõus, et Tuna on Eesti populaarseim ajalooteaduse ajakiri?

Tuna asutamise initsiatiiv tuli läinud sajandi lõpus Riigiarhiivist ja meie Tartus Ajalooarhiivis toetasime igati seda ettevõtmist. Panustasin ajakirja esimesse numbrisse oma kaastööga ja alates teisest numbrist olen olnud kolleegiumi liige. Pärast Rahvusarhiivi loomist muutus side ajakirjaga veelgi tihedamaks, kuna selle väljaandmine on minu otseses vastutusallas. Kõik ootused on Tunaga seoses kuhjaga täitunud ning ajakirja tõrgeteta väljaandmine nii pika perioodi jooksul on vaieldamatult saavutus omaette. Nõustun Sinuga, et Tuna on meie populaarseim ajalooteaduse ajakiri. Küllap on selle põhjuseks teadusliku pädevuse ja populaarsema esituslaadi sümbioos, mis kõnetab erialaringkondadest laiemat lugejaskonda.

Lõpetuseks esitan Sulle traditsioonilise küsimuse: milliste uurimisteemadega Sa praegu tegeled ja mis ootavad lähiajal ees?

Viimastel aastatel olen rohkem tegelenud vaimuelu sovetiseerimise eri aspektidega sõjajärgsel ja Stalini surma järgsel perioodil. Aga samas ei ole ma unustanud ka sõjaajaloo teemasid, mis on eelkõige seotud Napoleoni ajastuga, Esimese ilmasõja ning üldise sõjaväekohustuse toimimisega Balti kubermangudes 19. sajandi teisel poolel ja 20. sajandi alguses. Ka mitmed vanad võlad vajavad tasumist. Eks mul on ka mõned konkreetsed plaanid, kuid ei tahaks enne kireda kui muna pesas ehk raamat ilmunud.

Soovin Sulle palju jõudu, tervist ja kordaminekuid järgmisel elukümnendil!

Aitäh!